

“Matematické” myšlienky o filozofii a kresťanstve

(Zo Slovenského kresťanského samizdatu č. 9, september 2004)

George Virsik

Filozofa, obzvlášť metafyzika a filozofa prírodných vied, bez (abstraktných) matematických znalostí možno prirovnať k stavebnému inžinierovi bez (praktických) matematických znalostí:

Matematika a jej použitie sú potrebné pre stavbu veľkých diel, napríklad priehrad či viaduktov, nie sú však potrebné pre malé stavby, napríklad lávky cez potok. A nebolo ich treba ani v minulosti, kde sa postačilo so skúsenosťou a zdravým rozumom, napríklad pre stavbu Karlovho mosta v Prahe.

Podobne sú aj matematické kvalifikácie potrebné pre filozofické syntézy (filozofické ‘teórie všetkého’), ktoré sú bez *metafyziky* (hociako toto filozofujúci fyzik či biolog často nechce takto pomenovať) a *modernej filozofie prírodných vied* nemysliteľné. Tu ide, pravda, o matematické kvalifikácie vo zmysle *hlbkového chápania* základných pojmov a vzťahov, a nie vo zmysle *manipulatívneho* ovládania a aplikovania ako u inžiniera. Takéto kvalifikácie však nie sú potrebné pre analýzu či zodpovedanie niektorých dielčích problémov, a nemohli byť potrebné ani v minulosti keď matematika bola ešte v svojom detskom, viacmenej empirickom, štádiu. Tam a vtedy sa vystačí a vystačilo so zdravým rozumom ústiacim v klasickej, aristotelovskej, logike. Pre súčasné filozofické syntézy je však aspoň základné matematické pozadie nepostrádateľné.

Ja sa ale domnievam, že možno ísť ešte ďalej, že analógia s inžinierom platí i vtedy keď “matematické kvalifikácie” nahradíme “náboženskými kvalifikáciami”, zasa vo zmysle pochopenia základných pojmov a nie nutne vo zmysle “aplikácie” týchto pojmov, teda osobnej viery. Rušivo pôsobí nie natoľko filozofovanie kde sa autor hlási k svojmu ateistickému osobnému pozadiu ako to, kde autor vynáša súdy o náboženstve, o viere iných; často naivné či pomýlené súdy z ktorých je zrejmé, že autor nemá dostatočné znalosti aby vedel o čom hovorí. Podobne ako pôsobí rušivo nie to keď klasicky mysliaci filozof ignoruje veci k pochopeniu ktorých treba rozumieť matematike (a teoretickej fyzike či biológii) ale to, keď o nich hovorí a nechce uznať, že neide o to, či má pravdu alebo nie, ale o to, že on nie je schopný porozumieť týmto veciam z principiálnych dôvodov.

Je iba jedna vec ešte pošetilejšia ako snaha dokázať existenciu Boha z filozofie, fyziky či biológie: snaha dokázať z filozofie, fyziky či biológie Jeho neexistenciu. Tieto dve pošetilsti spájajú fundamentalistických kresťanov (či moslimov) s fundamentalistickými naturalistami t.j. ateistami.

Druhá vec, ktorá ich spája je naivný názor na úlohu matematiky v poznávaní materiálneho sveta: tí prví o matematike ako takej veľa nevedia či nechcú vedieť, tí druhí ak o nej aj niečo vedia (prírodovedci často veľa), tak iba jej manipulatívnu, epistemologicky irelevantnú, funkciu.

Kresťanstvo v 21. storočí sa musí vyrovnávať s dvoma perspektívami, či skôr náročnými úlohami, výzvami (*challenges*), voči ktorým musí udržiavať rovnováhu, medzi ktorými musí preplávať, ale z ktorých musí vedieť aj čerpať. Sú to *Izrael* predstavujúci biblicko-historickú výzvu (zdôrazňovanú najmä v USA) a európske *osvietenstvo* predstavujúce svetonázorovú výzvu. Prvé reprezentuje živnú pôdu kresťanstva z ktorej vyrastá, druhé živinu či skôr hnojivo potrebné pre zdravý rast. K prvému má bližšie ak sa bude snažiť príliš neoddieliť od nadšenia a zápalu prvých kresťanov (mnohí z ktorých boli rímski etnickí Židia), k druhému má bližšie ak nebude prídlho stáť stranou od súčasného vývoja, vyčkávajúc opatrne ktoré z ideových novôt sa ukážu trvalým prínosom a ktoré iba bláznivou prechodnou módou: Nové objavy prírodovedy a vymoženosti techniky by sa mali odraziť nielen v novom prístupe ku kognitívnym aspektom kresťanskej viery, ale aj k etickým, morálnym aspektom kresťanskej viery.

Pravda, obe priblíženia neslobodno preháňať: V prvom prípade ide o *nebezpečie trápneho odtrhnutia* od racionalnosti normálneho života (ako sa to javí z mnohých televíznych vystúpení rôznych samozvaných evangelistov a iných náboženských agitátorov, bohužiaľ vrátane amerického prezidenta). V druhom prípade ide o *nebezpečie irrelevantnosti*, keď kresťanstvo zabudne zdôrazňovať svoju “abstraktnú” (pre tých, čo neradi počujú “nadprirodzenú”) povahu a Cirkev sa stáva temer nerozoznateľnou od rôznych sekulárnych dobročinných či (eko-)moralizujúcich organizácií, ergo zbytočnou.

Táto posledná situácia mi opäť pripomína situáciu, keď na niektorých anglosaských — bohužiaľ príliš mnohých — univerzitách sa kládol taký dôraz na aplikácie, na *aplikovanú matematiku*, ktorá čerpala z výdobytkov *čistej matematiky* 19. storočia, že sa čistá matematika, matematika ako taká, abstraktná, prestala podporovať, pestovať a bolo nebezpečie, že sa stane irrelevantnou. Nemožno mnohé, ak nie všetky, sekulárne dobročinné a moralizujúce ustanovizne považovať za akéys ‘*ústavy aplikovaného kresťanstva*’, kresťanského morálneho učenia? A nehrozí “čistým” kresťanským ustanovizniám, teda cirkvám, podobné nebezpečie úplnej irrelevantnosti? Ak však budeme pokračovať v tejto analógii, poskytnete nám ona i svetlo na konci tunela: Moja generácia sa často márne snažila pre-

sviedčať pracovníkov v aplikovanej matematike a teoretickej fyzike o dôležitosti abstraktnej, čistej matematiky ako sme ju my poznali. Tí čo sa nedali presvedčiť sú už väčšinou v dôchdoku. Prišla nová generácia, ktorá sama pochopila, že so zdedenou “neabstraktnou” matematikou, už ďaleko nezájde a dnes sú nútení pre pochopenie ‘technológie’ vzniku vesmíru, života, mysliacej bytosti atď používať matematické modely, ktoré stavajú na čistej matematike, oveľa abstraktnejšej (a ťažšej pre pochopenie) než tá čistá matematika, ktorú jej predchodcovia s opovržením odmietali ako príliš abstraktnú, irrelevantnú. Kiež by to tak dopadlo i s dnes zdánlivo už temer irrelevantným ‘abstraktným’ kresťanstvom, neredukovateľným na iba jeho praktické morálne konzekvencie, ku ktorým patrí mnohé z toho, čo si dnes osvojuje “osvietenská Európa”, ako to vidno i zo schválenej francúzskej verzie preambuly k ústave Európskej únie.

Pre kresťana žijúceho v starej, tradičnej Európe bolo kresťanstvo, konkrétne Katolícka cirkev tým, čím je otec (či matka) pre dieťa či dospievajúceho človeka: *exkluzívnou* kognitívnu i morálnou autoritou, jediným učiteľom života. Po dospení už neide a nemôže ísť o exkluzívnu autoritu, ale ide o *privilegovanú autoritu*, autoritu medzi mnohými inými, videnými ako majúce expertízu v oblastiach, ktoré hociako múdry a vážny otec nemá a ani nemusí mať. Iba krátkozraký otec bude zazlievať dospelému synovi či dcére, ak sa inde obracia o radu a pomoc vo veciach v ktorých rodič nemá dostatočné kvalifikácie. V mnohom to platí aj pre dnešného katolíka a jeho vzťah k cirkevnej autorite. Nie *exkluzívna*, ale *privilegovaná* autorita znamená aj to, že s vďačnosťou príjmem radu ‘životne skúsenejšej’ Matky Cirkvi, aj keď ide o veci kde je ‘technicky’ nie dostatočne informovaná. Tak ako dospelý syn s vďačnosťou príjme radu či výstrahu matky, aby rýchlo nešoféroval, aby si dal pozor na križovatkách atď., aj keď vie že ona popríklad ani nevie šoférovať a myslí si, že také rady sú vlastne zbytočné. Iba nevychovaný puberták sa matke za takto dobre mienenú radu bude posmievať. A keď na jej napomenutia reaguje výhovorkou “keď si bola mladá aj ty si robila to isté” svedčí to iba o jeho neschopnosti učiť sa zo skúseností, aj negatívnych, staršej osoby, staršej ustanovizne. Bohužiaľ, čo sa týka Matky Cirkvi, je dnes tu na Západe až príliš veľa takýchto posmeškárov a pubertákov aj medzi (bývalými?) katolíkami.

Morálne dilemy pre katolíka spočívajú v často neľahkom napätí medzi príkazom cirkevnej autority a hlasom svedomia. Hlas môjho svedomia mi vo výnimočných prípadoch môže radiť obísť príkaz z autority, resp. si ju ohybne interpretovať. *Neopravňuje ma to ale k tomu, aby som inému radil obísť či ohnúť príkaz z autority*, už aj preto nie, lebo ja sa nemôžem bezo zbytku vžiť do mimoriadnosti situácie môjho blížneho. Preto viac sa proti katolíckej morálke prehrešuje ten, kto proti cirkevnej autorite *agituje*, ako ten, kto cirkevný príkaz v danej, pre neho ťažkej, situácii *poruší*.

Platí to ale aj naopak, nemám právo odsudzovať blížneho ak sa zachoval ináč ako by som sa ja bol zachoval v jeho situácii, lebo nemôžem vedieť aká tá jeho situácia je, nemôžem sa do nej bezo zbytku vžiť. Iba Boh vie čítať i moje i jeho svedomie bezo zbytku, iba On pozná každú situáciu (ostatne aj situáciu inoverca či neverca), iba On to vie správne posúdiť a spravodlivo súdiť. Pre mňa je dôležité aby som sa staral o to ako mám ja zachovávať príkazy resp riešiť dilemu medzi príkazom a svedomím a nevžívať sa do úlohy sudcu nad tým ako toto robí môj bližný. Pravda, môžem ho napomenúť *ak to okolnosti dovoľujú*, aby som pomohol jeho svedomiu, nie však aby som ho súdil. Lebo ja budem raz súdený podľa toho, či som správne počúval hlas môjho svedomia a môj bližný zasa podľa toho, či počúval hlas jeho svedomia, a nie naopak. To je, domnievam sa, podstata správnej interpretácie kresťanského, nielen katolíckeho, morálneho učenia o slobode svedomia.